

Sammanfattning

Jämställdhet i skolan handlar om att reellt ge flickor och pojkar lika makt och möjlighet till lärande och utveckling. Flertalet elever trivs bra i skolan, men det gäller tyvärr inte alla elever. Många elever inhämtar goda kunskaper och växer som individer i skolan, men dessvärre inte alla elever. Runt om i vårt land arbetar ett stort antal människor engagerat för att förbättra skolan. Detta förbättringsarbete handlar exempelvis om att förbättra kvaliteten i skolans undervisning och elevernas kunskaper, eller om att göra skolan till en trygg plats att vistas i för alla elever. En jämställd skola är en skola där både flickor och pojkar trivs, utvecklas och lär sig mycket.

I skolan finns betydande skillnader i prestationer, upplevelser och preferenser mellan grupperna flickor respektive pojkar. Pojkar presterar i genomsnitt sämre än flickor, och får därför sämre betyg. Programvalen till gymnasiet är könsstereotypa – särskilt valen till de yrkesförberedande programmen. Flickor är mer stressade i skolan och mår generellt sämre i tonåren. Pojkar framstår som mer aktiva än flickor när det gäller att behandla andra illa. Ord som "hora", "böggjäväl" eller "kärring" kan användas för att förtrycka genom att framställa vissa människor som mindre värda. Sexualiserad mobbning förekommer och kan även bestå av olika former av fysiska övergrepp. En belysning av dessa problem återfinns i vårt delbetänkande *Flickor och pojkar i skolan – hur jämställt är det?* (SOU 2009:64).

Psykiska problem har blivit vanligare bland ungdomar av båda könen de senaste två decennierna. Nu som tidigare är det fler flickor än pojkar som mår dåligt. Flera studier har visat att flickor oroar sig mer för sitt utseende och sin kroppsvikt än pojkar. För många flickor försämrar kroppsbild och självkänsla i samband med puberteten. Även dessa problem beskrivs i vårt ovan nämnda delbetänkande.

Olika normer kopplade till kön kan göra det svårt för individer att fullt ut utveckla sina intressen och förmågor, och könsnormer kan alltså också ligga till grund för exempelvis sexuella trakasserier och kränkningar. Lärande, psykisk hälsa och identitetsutveckling är nära förknippade med varandra. Att uppnå ett bra klimat och bra relationer i skolan, mellan elever och mellan personal och elever, är en demokratisk fråga som har stort egenvärde. Men det är också en förutsättning för att nå framgång i skolans kunskapsuppdrag.

Det bör understrykas att det finns uttryck för brist på jämställdhet som kan vara svåra att upptäcka, mäta och kvantifiera. Pojkarna kanske dominerar på skolgården och i korridoren, medan flickorna i viss mån tar för sig inne i klassrummet? Flickorna kanske blir tafsade på, eller verbalt kränkta, medan pojkar får utstå homofoba tillmälen och fysiskt våld? Kanske bär den bristande jämställdheten i skolan en del av ansvaret för att flickor som grupp från tonåren har sämre självkänsla? Kan det samtidigt vara så att pojkars självkänsla sällan diskuteras eftersom pojkars möjlighet att uttrycka känslor är begränsad? Kan det stämma att grupper av pojkar som tidigt i skolåldern har svårt att hänga med i undervisningen ofta får otillräckligt med stöd?

Det är naturligt att diskussionen om jämställdhet i skolan handlar om klassrumsinteraktioner och det sociala samspelet mellan elever samt mellan skolans personal och eleverna. Men det finns även viktiga jämställdhetsaspekter på skolans ämnen och på ämnesdidaktiken. Om skolan via läroböckerna och undervisningen i de olika ämnena ger en enkönad bild av exempelvis historien, litteraturhistorien eller samhällskunskapen, innebärande att i huvudsak endast männens erfarenheter representeras, så är detta ett allvarligt jämställdhetsproblem.

Skolan som institution kan ses som spegel av samhället i övrigt. På strukturell nivå är mannen och det manligt kodade överordnat på många av samhällets områden. Ojämställda mönster uppstår i skolan, så länge det omgivande samhället inte är jämställt. Samtidigt kan skolan erbjuda en "fristad" – ett rum där andra relationer och förhållanden kan råda än de som gäller utanför skolan.

Nuvarande jämställdhetssatsningar som berör skolan

Riksdag och regering har tillfört medel motsvarande 1,6 miljarder kronor för en särskild jämställdhetssatsning under åren 2007–2010. Följande satsningar på jämställdhet i utbildning kan nämnas (prop. 2009/10:1).

- Regeringen har gett Skolverket i uppdrag att genomföra utvecklingsinsatser inom jämställdhetsområdet i skolan. Uppdraget omfattar bland annat att sprida kunskap om kön och skolframgång, stärkt elevhälsa, fortbildning av lärare och annan skolpersonal om hederstraditioner samt om sex- och samlevnadsundervisning. Uppdraget omfattar såväl det offentliga skolväsendet som motsvarande fristående utbildningsverksamheter. Den totala kostnaden för insatsen beräknas uppgå till cirka 100 miljoner kronor.
- Regeringen har även tillsatt Delegationen för jämställdhet i högskolan (dir. 2009:7). Delegationen ska stödja insatser och föreslå åtgärder som främjar jämställdhet i högskolan. Delegationen ska särskilt uppmärksamma och motverka könsbundna utbildningsval till högskolan och den minskade andelen män som söker sig till högre utbildning. Delegationen ska även uppmärksamma skillnader mellan kvinnor och män vad avser studietakt, avhopp och benägenhet att avlägga examen samt kvinnors och mäns skilda möjligheter till forskarkarriär och den ojämna könsfördelningen på högre befattningar inom högskolan. Kostnaderna för delegationen beräknas till 60 miljoner kronor.
- Regeringen har vidare tillfört resurser till arbetet med jämställdhetsintegrering i kommunala verksamheter. Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) har fördelat totalt 125 miljoner kronor 2008–2010 för denna verksamhet. Syftet är att uppnå en kvalitetssäkring av offentligt finansierade verksamheter på kommunal och landstingsnivå för att garantera att dessa svarar mot båda köns villkor och behov. Denna satsning är inte specifikt riktat mot skolan, men en del av satsningen kommer direkt eller indirekt skolan till del.

Delegationens förslag till insatser för att långsiktigt stärka jämställdheten i skolan

Jämställdhet uppnås inte en gång för alla – lika lite i skolan som i samhället i övrigt. Jämställdheten måste ständigt diskuteras, vinnas på nytt och omsättas i skolans vardagliga praktik. Det är viktigt att jämställdhetsarbetet i skolan omfattar ett brett spektrum av frågeställningar som rör flickor och pojkar i skolan. Jämställdhetsaspekter bör exempelvis läggas även på frågor om barns utveckling och psykosociala hälsa.

Jämställdhetsintegrering ger varaktig förändring

Jämställdhetsarbetet i skolan bör bedrivas enligt principen om jämställdhetsintegrering. Jämställdhetsintegrering är en långsiktigt hållbar väg för organisationer att arbeta proaktivt med jämställdhet. Ett systematiskt och proaktivt arbete med jämställdhet kan bl. a. förväntas leda till att antalet fall av kränkande behandling minskar, och därmed även behovet av reaktiva insatser. Förutsättningar för att få jämställdhetsarbetet att bli långsiktigt och hållbart är, förutom att man går metodiskt och systematiskt tillväga, att ledningen ger sitt odelade stöd till arbetet. Detta stöd bör uttalas både internt och externt. Likaså är resurser, referenspersoner och tid viktiga delar. Tidsaspekten är viktig att uppmärksamma – det är inte möjligt för organisationen – klassen, skolan eller kommunen – att förvänta sig påtagliga resultat alltför tidigt.

Följande fem steg kan ses som delar av en strategisk förändringsprocess: Kartläggning av verksamheten, Analys av kartläggningen, Framtagande av idéer och visioner, konkreta mål och åtgärder, Arbete! och Uppföljning av mål och åtgärder (bearbetat utifrån Ds 1999: 31, SOU 2007: 15 och SOU 2010:83).

En hel del av det jämställdhetsarbete som bedrivs i skolan är projektbaserat – inte sällan med extern finansiering (se till exempel SOU 2010:83). Vårt intryck att projekten ofta avslutas utan att lärdomarna tas tillvara på ett systematiskt sätt och utan att projektets innehåll transformeras till att bli centrala inslag i den reguljära verksamheten. Lite tillspetsat kan sägas att alltför många goda intentioner på jämställdhetens område har dött projektdöden – dvs. har i praktiken upphört att verka när eller en tid efter att projektet avslutats.

Projektarbete för jämställdhet är i vissa faser av en utveckling bra och nödvändigt. Men projekten ska ses som ett första steg mot jämställdhetsintegrering och inte som ett i tiden och rummet avgränsad verksamhet. Jämställdhetsprojekten behöver förvaltas och resultaten tas om hand. Att tillse att så sker är en ledningsfråga.

Vi tror att det är dags att byta strategi. Jämställdhetsarbetet måste orienteras bort från projekt och adhoc-insatser, för att i stället på allvar integreras i den ordinarie verksamheten. Så undviker vi risken att jämställdhetsprojekten blir en ursäkt för att inte låta jämställdhet vara en central del av den ordinarie verksamheten.

Skolans jämställdhetsarbete bör utgå från både strukturer och individer

Jämställdhetsarbetet handlar om att arbeta med strukturer och könsnormer som begränsar individens utveckling. Arbetet förutsätter för att vara meningsfullt en kategorisering efter kön. I samhället utanför skolan liksom även i skolan ligger fokus i arbetet mot diskriminering numera ofta på individuella rättigheter snarare än på kategoriseringar av kollektiv i privilegierade eller underprivilegierade. Därtill kommer att kategorin "kön" i diskrimineringsfrågor har kompletterats med flera andra skiljandekategorier – etnisk tillhörighet, könsöverskridande identitet eller uttryck etcetera. På sätt och vis har jämställdhetsarbetet därmed försvårats. Det ter sig inte längre alltid lika naturligt att tala om strukturer eller mekanismer som skapar maktrelationer mellan kvinnor och män, pojkar och flickor, utan i många fall snarare om rättigheter för individer med olika identiteter och socioekonomisk bakgrund.

Könet är starkt kopplat till identiteten och identitetsskapandet, och det finns skäl att identifiera och motverka de strukturer som skapar olika könsnormer för kvinnor och män, och som lägger grunden för maktrelationer baserade på kön. Men varje kategorisering efter kön riskerar samtidigt att återskapa de könsskillnader som arbetet avser att undanröja. Konsten är att både se betydelsen av kön och genus med den maktordning det innebär, och samtidigt se den stora variationen mellan individer och betydelsen av andra sociala kategoriseringar. Det ligger en utmaning i att undvika att jämställdhetsarbetet betraktas som en form av särintresse.

Det behövs ett ökat fokus på jämställdhet i relationer mellan grupper

I fokus för skolans jämställdhetsarbete under olika tider har framför allt varit särskilda grupper av elever. Det finns en tendens att fokusera en grupp i taget och kanske även ett problem i sänder. Exempelvis har jämställdhetsarbetet i skolan handlat om arbetet om att främja flickors intresse för teknik, om att minska flickors stress eller om att stärka flickors självkänsla. Det är givetvis utmärkt och vällovt med projekt som syftar till att exempelvis minska flickors stress eller stärka flickors självkänsla. Samtidigt finns risker med att i jämställdhetsarbetet fokusera endast en grupp av elever. Risken är att jämställdhetsproblemet helt förläggs hos individerna i målgruppen, och lösningen ensidigt blir att ändra på individerna i gruppen (se SOU 2010:35).

Jämställdhetsarbetet skulle i vissa fall vinna på att i större utsträckning lägga fokus på relationerna mellan flickor och pojkar eller på relationerna mellan eleverna och skolans personal, och i gengäld i mindre utsträckning på enskilda grupper av elever. Det kan exempelvis vara så att attityder och beteenden hos grupper av pojkar i klassen och på skolan är en delförklaring till flickors sämre självkänsla. Om så är fallet, så bör även pojkarna vara målgrupp för de särskilda jämställdhetssatsningarna och förändringsambitionerna som har till syfte att "stärka flickor". Det verkar för övrigt vara vanligare att arbetet syftar till att ändra på flickor än att ändra på pojkar. Projekt för att stimulera flickors intresse för teknik har sällan sin motsvarighet i projekt för att intressera pojkar för vårdyrken, för att ta ett exempel.

Skolans arbete mot kränkande behandling behöver förstärkas

I dag finns två lagar – diskrimineringslagen och skollagen – som har som gemensamt syfte att skydda barn och elever mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Uppdelningen på två lagar skapar otydligheter beträffande lagstiftningens innehåll. Det förebyggande arbetet för att motverka kränkande behandling i skolorna behöver förstärkas. Detta ansvar åvilar i första hand skolhuvudmännen. De statliga myndigheterna Skolinspektionen/BEO och DO fullgör alla viktiga uppgifter i skolan, genom att ansvara för granskning av likabehandlingsplaner samt genom att efter anmälan

arbeta med individärenden rörande diskriminering eller andra former av kränkande behandling.

Den nuvarande uppdelningen på två myndigheter försvårar detta arbete. Skolinspektionen har en större närvaro i och kunskap om skolan och har därmed bättre förutsättningar att bidra till att stärka det förebyggande arbetet.

Skolans sex- och samlevnadsundervisning är viktig ur ett jämställdhetsperspektiv och en viktig del i arbetet med att motverka kränkande behandling. Det är angeläget att denna undervisning tas på allvar och bedrivs med bra kvalitet. Sex- och samlevnadsundervisningen ska alltid utgå från en bred förståelse av sexualitet och hur olika förväntningar på pojkars och flickors sexuella uttryck påverkar och inbegriper förekomst av kränkningar på grund av kön, sexuell läggning och könsöverskridande identitet och uttryck. Vår bedömning är att sex- och samlevnadsundervisningen i skolan är av stor betydelse för hur kränkningar som har sin grund i kön och sexualitet får utrymme.

Ett ökat fokus behövs på ämnesstoff och ämnesdidaktik

Det finns ett behov att förstärka den del av jämställdhetsarbetet som handlar om ämnesstoffet och ämnesdidaktiken. Ämnesstoffet måste spegla både kvinnors och mäns erfarenheter. Ämnesdidaktiken och arbetssätten i skolan bör så långt möjligt bygga på evidens, och varieras för att passa elevers olika sätt att lära.

Vi är bekymrade över den bristande kvaliteten i många av de läromedel som eleverna använder. Man kan fråga sig vilken bild av kvinnor och män som dagens skolelever får genom sina läroböcker. Exempelvis kan konstateras att läromedlen i historia knappast ger kvinnliga förebilder i historien. Pojkarna möter också ett snävt mansideal i många läromedel. Vi har även noterat att det utöver brister ur jämställdhetsperspektiv även finns kvalitetsbrister gällande stil, perspektiv och sakinnehåll i många läromedel.

Tidiga insatser behövs för att upptäcka och stödja flickor och pojkar med psykosociala problem och svårigheter i skolan

Flickor känner sig mer stressade över skolarbetet och oroar sig mer för relationer till andra än vad pojkar gör. Dåliga skolresultat leder sannolikt till dålig självkänsla, samtidigt som bakomliggande psykisk problematik gör det svårt att prestera i skolan. Flera studier bekräftar samma bild av en ökad sårbarhet för flickor med början i de yngre tonåren för internaliserande psykiska problem, som ångslighet och depression, men även lägre självuppfattning. Även om flickor som grupp presterar bättre än pojkar, finns bland flickor i tonåren en psykologisk otillfredsställelse, en ökad oro, som uttrycker sig i depressiva symptom, ätstörningar, ökade självmordsförsök och sedan leder till allvarliga tecken på psykisk ohälsa bland unga kvinnor (SOU 2010:79).

Pojkar har större problem i skolan vid skolstart och flera av dem riskerar att bli underpresterande på sikt på grund av detta. Pojkar uppvisar också generellt mer externaliserande problem. Att det finns en grupp pojkar som uppvisar en lägre nivå av kompetens inom flera områden, kan också påverka förväntningarna på hela gruppen. Läraren kan påverkas av den lågpresterande pojkggruppen och kan börja behandla pojkggruppen och flickgruppen på ett stereotypiskt sätt, som om alla var lika. Det kan leda till att läraren oavsiktligt och omedvetet sänker sina förväntningar på alla pojkar (SOU 2010:79).

Vi vet att problemen för elever med skolsvårigheter och sviktande psykosocial hälsa tenderar att bli värre med tiden. Det är med andra ord viktigt att följa upp och stödja de barn och ungdomar som uppvisar avvikelser i beteende på ett tidigt stadium (SOU 2010:79). Denna uppföljning bör ske med kunskap om könsskillnaderna; här avses symptomen på ohälsa kopplat till olika utvecklingsfaser och livssituationer. Samtidigt gäller det att arbeta med ett individfokus och undvika stereotypiseringar baserat på kön. En svår balansgång!

En satsning på läsning kan minska könsskillnaden i skolprestationer, och ge stöd åt både flickor och pojkar med läs- och skrivsvårigheter

I ämnet svenska presterar pojkar som grupp sämre än flickor – i meritvärde (betyg) uppnår pojkar i svenska drygt 80 % av vad flickorna gör, att jämföra med 90 % sammantaget för alla ämnen. Skillnaden mellan flickors och pojkars genomsnittliga betyg är således större i svenska än i många andra ämnen.

Vi vill särskilt understryka betydelsen av att eleverna får goda färdigheter i läsning och skrivning, och att skolorna tidigt uppmärksammar flickor och pojkar med läs- och skrivsvårigheter. Det finns generellt ett stort gap mellan flickors och pojkars skolprestationer i läsning och skrivning. Det finns dessutom en övervikt av pojkar i den grupp elever som har läs- och skrivsvårigheter. God läsfärdighet hör ihop med goda skolprestationer över lag. Det finns överspridningseffekter från läsfärdigheten – det vill säga kunskaper i läsning är viktig för skolframgång i flera ämnen. Frågan om läs- och skrivförmåga har således även en jämställdhetsaspekt. En generell förbättring av läs- och skrifärdigheter bör därför kunna bidra till att minska könsskillnaderna i skolprestationer.

Det är dock viktigt att inte glömma att det även finns många flickor som har läs- och skrivsvårigheter, liksom det finns många pojkar som läser och skriver med liv och lust. Uppmärksamheten på pojkarnas relativt sämre skolprestationer och läsförmåga får alltså inte skymma det självklara faktum att det också finns flickor som behöver extra stöd för läs- och skrivinläringen.

Det är viktigt att ett genusperspektiv läggs på det arbete som bedrivs på kommande lässatsningar. Det är också angeläget att arbetsätt utvecklas och ges spridning, som skolorna kan tillämpa för att förbättra undervisningen i läsning och skrivning, för flickor och pojkar med läs- och skrivsvårigheter.

Forskningsbaserad kunskap behövs om hur olika undervisningsmetoder fungerar för olika grupper av elever

Det saknas en samlad bild av den befintliga forskningsbaserade kunskapen om hur olika arbetssätt och undervisningsmetoder fungerar i klassrummet. Detta gäller generellt, och även gällande grupperna flickor och pojkar. Många antar exempelvis att en undervisningsmetodik, som anses ha blivit vanligare under senare år, som

lägger ett större ansvar på eleverna att arbeta självständigt utan handledning av läraren, kan vara en nackdel särskilt för vissa pojkar (se till exempel SOU 2010:52). Detta eftersom forskningen visar att flickor som grupp anstränger sig mera i skolan och är mer ansvarstagande och "självgående". Tilläggas bör att det förstås även finns flickor som har svårt att klara av att prestera väl i en miljö som präglas av en hög grad av icke lärarledd skoltid.

Frågan om "eget arbete" i skolan är komplex. Det finns förstås också fördelar med att elever lär sig arbeta självständigt. Självständigt arbete kan utformas på olika sätt, i och utanför klassrummet. Självständigt arbete utan tät uppföljning och styrning av en lärare är dock en undervisningsmetod med nackdelar för många flickor och ännu fler pojkar. Det är således viktigt att kunskap utvecklas om hur olika arbetssätt och undervisningsmetoder i skolan fungerar generellt och för olika grupper av elever.

Skolan behöver även kunskap om hur forskning omsätts i praktiskt handlande. Kunskap om ämnesdidaktik och jämställdhet behöver fördjupas. För närvarande inriktas både skolans innehåll och lärarutbildningen mer mot ämneskunskap och ämnesdidaktiska frågor. I detta sammanhang behöver också kunskapen utvecklas om jämställdhetsaspekter på innehållet och undervisningen i olika ämnen. Vidare saknas svensk forskning gällande kränkningar och kränkande behandling, specialpedagogik och kön samt om vilka preferenser som styr elevernas val till gymnasieskolan och till högskolan. Det saknas även djupare kunskap om de begränsningar i skolan för flickor och pojkar som följer av den hedersrelaterade problematiken.

Pojkproblemet inom utbildningsområdet

Ett uppmärksammat problem under senare år är "pojkkrisen i utbildning" – dvs. fenomenet att pojkar som grupp tenderar att prestera sämre genom utbildningssystemet och att gruppen därmed riskerar att bli "utbildningsförlorare". Fenomenet har under senare år i uppmärksamrats inte endast i Sverige, utan även i flertalet jämförbara länder. Det finns dock ingen konsensus om problemets natur, eller ens om att det existerar ett problem knutet till pojkar och utbildning.

Det finns givetvis många pojkar och unga män som presterar väl och utvecklas bra i skolan och i den högre utbildningen. Det finns även många flickor och unga kvinnor som av olika skäl har skol-

svårigheter och som inte kommer till sin rätt i skolan. Men på aggregerad nivå finns ändå ett mönster, som består i att pojkar/män som grupp faktiskt presterar sämre på flera nivåer i utbildnings-systemet. Detta mönster bör enligt vår mening tas på största allvar och ligga till grund för reflektioner och samtal om vad som kan göras för att ge elever oavsett kön de allra bästa förutsättningar för lärande och utveckling i skolan.

En del av "pojkbrevet" är att det inte anses "coolt" för pojkar att anstränga sig i skolan. Framgång ska uppnås utan ansträngning. De könsnormer som råder för pojkar tenderar även att vara trängre än motsvarande normer för flickor. Det finns en tendens till att flickor och unga kvinnor i dag i större utsträckning utbildar sig inom områden som tidigare varit manligt dominerade, medan pojkarna och de unga männen inte visar samma benägenhet till förändring av sina utbildningsval (se till exempel SOU 2010:53).

När pojkar börjar skolan har de i genomsnitt inte nått samma utveckling på flera områden: språkliga, kognitiva, sociala och finmotoriska. Detta kan leda till att fler pojkar får svårigheter att hänga med i skolan, och att lärarnas förväntningar tenderar att vara lägre ställda på pojkarna. När pojkarna kommit i fatt i mognadshänseende, så borde flickor och pojkar prestera på samma nivå i skolan. Att så inte alltid sker, kan delvis förklaras med att en del pojkar med tidiga skolsvårigheter har lärt sig att hantera tidiga misslyckanden i skolan så sätt att de inte prioriterar skolarbetet. Man satsar i stället på att vara duktig och få bekräftelse inom andra områden, såsom idrott. Forskning visar även att barn tenderar att identifiera sig med andra barn av samma kön. Det finns en risk för att pojkar som inte prioriterar skolan blir normgivande för andra pojkar. En för skolarbetet negativ kamratkultur kan alltså uppstå i förbindelse med pojkarnas senare mognad.

Mycket av könsskillnaderna är socialt konstruerade. Uttrycks-sätt, klädsel, föreställningar om vad som är manligt och vad som är kvinnligt, har varierat i historien och skiljer sig mellan länder, kulturer, åldrar och grupper. Men skillnaderna är också biologiska. Av professor Martin Ingvars rapport på uppdrag av vår delegation (SOU 2010:52) framgår att robusta biologiska data går hand i hand med observationsdata som talar om pojkars senare mognad till vuxenhet. Den kunskapen kan vara gynnsam för ett bra jämställdhetsarbete, till exempel om den leder till att större hänsyn tas till pojkars förmåga till inläring i vissa åldrar. Men om kunskapen leder till att *alla* flickor förväntas mogna före *alla* pojkar, riskerar både pojkar och

flickor att bedömas utifrån förutfattade meningar och inte utifrån sina individuella förutsättningar. Det föreligger stora överlappningar i mognadshänseende mellan grupperna flickor och pojkar!

Föräldrarna och omgivningen har stor betydelse för skolans jämställdhetsarbete

Synen på jämställdhet och genus skiftar mellan olika individer och familjer. I vissa familjer ses könsmönster i hög grad som förhandlingsbara och utbytbara. Men många unga i Sverige lever i familjer och sociala omgivningar med normsystem där könsmönstren i större eller mindre utsträckning ses som låsta och förutbestämda. Principer om isärhållande av könen kan vara starkt förankrade, och de begränsningar för individen som följer därav kan vara mycket starka. I särskild utsträckning drabbas flickor eller kvinnor av begränsningar, men även pojkar drabbas.

Ett särskilt jämställdhetsproblem är de så kallade hedersrelaterade problemen. Den hedersrelaterade kulturen har rötter i patriarkala samhällen främst kring Medelhavet, i Mellanöstern och i delar av Central- och Sydasien, men kan även upprätthållas eller uppstå här i Sverige.

Hederstänkande får inte stå i vägen för alla elevers rätt till kunskap oberoende av kön, etnicitet etcetera. (SOU 2010:84).

Utbildning och fortbildning behövs av lärare och skolläda

Lärare behöver kunskaper för att kunna anlägga jämställdhetsperspektiv på ämnesinnehållet och ämnesdidaktiken i skolan. Jämställdhet är ett kunskapsområde. Brist på kunskap hos den personal som verkar i skolan riskerar bland annat leda till att fördomar om kvinnor och män, flickor och pojkar återskapas utan att problematiseras.

Kunskaper om genus och om frågor rörande barns och ungdomars utveckling och grundläggande behov behöver stärkas i lärarutbildningen och rektorsutbildningen och även i fortbildningen lärare, skolläda och annan personal i skolan.

Förslag till regeringen för att förbättra jämställdheten i skolan

Tidigare i detta betänkande har vi presenterat en rad förslag i syfte att förbättra och stärka jämställdheten i skolan. Dessa förslag återges nedan i punktform.

Lagar och förordningar

Vi föreslår att:

- Den nuvarande regleringen av åtgärder och förbud mot diskriminering och trakasserier av barn och ungdomar som söker till eller deltar i verksamhet som sker med stöd av skollagen (2010:800) flyttas från diskrimineringslagen till skollagen. Som en följd av detta ska Skolinspektionen och Barn- och elevombudet ta över ansvaret för tillsynen rörande diskriminering och trakasserier samt utredningen av överträdelser av dessa förbud.

Allmänna råd

Vi föreslår regeringen att:

- uppdra åt Skolverket att i samråd med Socialstyrelsen och Folkhälsoinstitutet ta fram ett allmänt råd om hur skolan i samverkan med elevhälsan tidigt kan identifiera och stödja flickor och pojkar med sviktande psykosocial hälsa och skolsvårigheter.

Övrigt

Vi föreslår regeringen att:

- utifrån det av riksdagen antagna jämställdhetspolitiska målet formulera följande övergripande jämställdhetsmål för skolan: *Jämställdhet i skolan råder när flickor och pojkar har samma makt och möjlighet att påverka skolan, det egna lärandet och den egna utvecklingen.*
- ge Skolverket i uppdrag att ta fram ett stödmaterial som baserat på evidens behandlar arbetssätt som skolorna kan tillämpa för att förbättra undervisningen i läsning och skrivning, för flickor och pojkar. I det allmänna rådet bör särskilt behandlas arbetssätt

för att tidigt stödja pojkar och flickor med läs- och skrivsvårigheter.

- ge Skolverket i uppdrag att med hjälp av ämneskunniga forskare granska kvaliteten i läromedel och annat undervisningsmaterial för den obligatoriska skolan och gymnasieskolan. Såväl jämställdhetsaspekter som andra kvalitetsaspekter bör beaktas.
- ge Skolverket i uppdrag att, i samråd med Specialpedagogiska skolmyndigheten och Skolinspektionen ur ett genusperspektiv, utreda och analysera orsakerna till samt omfattningen, inriktningen och könsfördelningen på samtliga former av särskilt stöd som ges till elever i grundskolan. Inom ramen för uppdraget bör förutsättningarna för att bygga upp en nationell statistik inom området utredas.
- ge Skolinspektionen i uppdrag att granska de utredningar som ligger till grund för beslut om särskilt stöd samt det åtgärdsprogram som blir följden av dessa utredningar. Uppdraget kan ges som ett tilläggsuppdrag till det pågående uppdraget att granska kommuners rutiner för utredning inför mottagande i särskolan (U2010/4860/G).
- ge Skolverket i uppdrag att förlänga den pågående fortbildningen för lärare eller skolledare i sex- och samlevnad.
- ge Skolverket i uppdrag att förlänga den pågående fortbildningen för skolledare om hedersrelaterad problematik i skolan
- ge Skolverket i uppdrag att anordna särskild utbildning för lärare eller skolledare om sex- och samlevnad.
- ge Skolinspektionen i uppdrag att i samråd med Skolverket granska kvaliteten i skolornas undervisning i sex- och samlevnad.
- ge Skolverket i uppdrag att besluta om ändringar i målformuleringarna gällande rektorsutbildningen, så att jämställdhet ska genomsyra rektorsutbildningen.
- ge Skolverket i uppdrag att besluta om ändringar gällande innehållet i rektorsutbildningen, så att ett obligatoriskt moment om hedersproblematiken ingår i utbildningen.

- ge Skolverket i uppdrag att genomföra den återkommande attitydundersökningen i skolan på ett sådant sätt att resultaten kan redovisas uppdelat på kön.
- ge den nya utvärderingsfunktionen i uppdrag att initiera studier om samt göra kunskapssammanställningar och utvärderingar avseende metoder och arbetssätt som bidrar till att motverka traditionella könsmönster i skolan och i undervisningen. Det är viktigt att studier, kunskapssammanställningar och utvärderingar av studier rörande undervisning och arbetssätt i skolan har ett genus- och könsperspektiv så att pojkar och flickor får samma makt och möjligheter att lära sig och utvecklas i skolan.
- ge en myndighet, exempelvis Nationella sekretariatet för genusforskning vid Göteborgs universitet eller Skolverket, i uppdrag att återkommande uppdatera bibliografin *Svensk forskning om jämställdhet och skola 1969-2009* (SOU 2010:36).
- ge Skolverket i uppdrag att i samråd med Nationella sekretariatet för genusforskning vid Göteborgs universitet förvalta den breda kunskapsbas rörande genus och jämställdhet i skolan som under senare år med stöd av regeringens uppdrag upparbetats av vår delegation, Skolverket och Sveriges Kommuner och Landsting. Det är viktigt att uppdraget inriktas mot strategier för jämställdhetsintegrering och att materialet finns lätt tillgängligt för lärare, skolläda och annan personal i skolan.